28/10/2019

VIII Μεραρχία: Ο φόβος και ο τρόμος των Ιταλών

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Ψηλά στην Ήπειρο, ο χειμώνας είχε ήδη έρθει. Στα Ιωάννινα, ο διοικητής της VIII Μεραρχίας Πεζικού (ΜΠ), ο υποστράτηγος Χαράλαμπος Κατσιμήτρος, βρισκόταν στο γραφείο του.

Η ώρα είχε περάσει, αλλά ο έμπειρος στρατηγός, μαζί με τους επιτελείς του, βρίσκονταν σκυμμένοι επάνω από τους απλωμένους χάρτες τους, μελετώντας τους και ανταλλάσσοντας μόνο τα απαραίτητα λόγια.

Ο μέραρχος είχε ενημερώσει τους επιτελείς του για την αναφορά του διοικητή του Αποσπάσματος Πίνδου, του Δαβάκη, ο οποίος ήταν βέβαιος ότι η ιταλική εισβολή ήταν ζήτημα ωρών.

Μέσα στη νύχτα έφτασε στο γραφείο του μέραρχου και ο συνταγματάρχης Μαυρογιάννης. Ήταν ο διοικητής πυροβολικού της Μεραρχίας, αλλά και ο άνθρωπος που επιμελήθηκε την οργάνωση του εδάφους στη ζώνη ευθύνης της.

Ο συγκεκριμένος αξιωματικός υπήρξε σε μεγάλο βαθμό ο θεμελιωτής της νίκης του Καλπακίου. Ολόκληρο το καλοκαίρι του 1940 περιέτρεχε τη ζώνη της Μεραρχίας βάσει των εντολών που είχε δώσει στο ΓΕΣ ο πρωθυπουργός Ιωάννης Μεταξάς.

Ο Μαυρογιάννης έκανε μεγάλο έργο: Κατόπτευε. Σχεδίαζε.

Με την αμέριστη συμπαράσταση των κατοίκων, είχε κατορθώσει να οργανώσει άριστα το έδαφος. Κατασκευάστηκαν 269 πολυβολεία αντοχής σε πλήγματα οβίδων τουλάχιστον των 75 χιλ., 20 διπλά πολυβολεία σκαμμένα στους βράχους, 16 θέσεις τάξης πυροβόλων, και 30 καταφύγια για τους πυροβολητές, τα κτήνη και τα πυρομαχικά, 15 πυροβολεία αντοχής σε πλήγματα τουλάχιστον των 105 χιλ. Ανοίχτηκαν χαρακώματα συνολικού μήκους 66 χλμ. και στρώθηκαν ζώνες συρματοπλέγματος μήκους 5.700 μ., κατασκευάστηκαν 110 σκέπαστρα προστασίας του πεζικού, συνολικής χωρητικότητας 3.500 ανδρών, 10 ενισχυμένα παρατηρητήρια, υπόγεια τηλεφωνικά κέντρα, αντιαρματικές τάφροι συνολικού μήκους 4,5 χλμ. και 26 αντιαρματικά φράγματα με σιδηροτροχιές.

Επίσης, στρώθηκαν ναρκοπέδια και υπονομεύτηκαν όλες οι γέφυρες στη ζώνη προκάλυψης της Μεραρχίας, ενώ ανοίχθηκαν και πολλαπλές ζώνες χαρακωμάτων, ώστε να διασπείρονται τα εχθρικά πυρά. Οι αφανείς ήρωες του τεράστιου αυτού επιτεύγματος ήταν οι απλοί κάτοικοι της Ηπείρου, οι οποίοι εργάζονταν χωρίς αμοιβή επί πέντε ημέρες κάθε μήνα, κατασκευάζοντας «προχώματα για τα παιδιά μας, που θα πολεμήσουν για την πατρίδα», όπως έλεγαν οι ίδιοι στον στρατηγό Κατσιμήτρο.

Ο Μαυρογιάννης παρουσιάστηκε στον μέραρχο και επιβεβαίωσε τις υπάρχουσες πληροφορίες. Ο Κατσιμήτρος άλλωστε ήταν πάντα καλά πληροφορημένος, έχοντας εγκαταστήσει, με τη βοήθεια του δασκάλου τού χωριού Μολυβδοσκέπαστη Σταύρου Γκατσόπουλου, εκτεταμένο δίκτυο πρακτόρων εντός του αλβανικού εδάφους. Με τον τρόπο αυτό γνώριζε τα πάντα σχετικά με τις μετακινήσεις των ιταλικών δυνάμεων εντός της Αλβανίας.

Οι Ιταλοί είχαν ήδη συγκεντρωθεί στα σύνορα. Η εισβολή δεν θα αργούσε να πραγματοποιηθεί. Μόλις ολοκληρώθηκε η σύσκεψη, ο Κατσιμήτρος τηλεφώνησε στην Αθήνα, στο Γενικό Επιτελείο Στρατού (ΓΕΣ). Του απάντησε ο αντισυνταγματάρχης Κορώζης.

Ο Κατσιμήτρος χωρίς να χάσει χρόνο είπε στον Κορώζη: «Αναφέρετε, παρακαλώ, κ. Κορώζη, στον κ. Αρχηγό του ΓΕΣ ότι η προσωπική μου γνώμη είναι ότι αύριο το πρωί, ίσως δε και κατά τη διάρκεια της νύκτας 27ης προς την 28η Οκτωβρίου, θα έχουμε ιταλική επίθεση. Η Μεραρχία θα εκτελέσει το καθήκον της προς την πατρίδα, σύμφωνα με τις διαταγές και τις οδηγίες του ΓΕΣ. Μπορώ να διαβεβαιώσω υπευθύνως τον κ. Αρχηγό -και το τονίζω ιδιαιτέρως αυτό- ότι δεν θα περάσουν οι Ιταλοί από το Καλπάκι».

«Μάλιστα Στρατηγέ μου, θα αναφέρω τα ανωτέρω στον κ. Αρχηγό και θα τονίσω ιδιαιτέρως τη σοβαρή σας διαβεβαίωση. Εύχομαι, Στρατηγέ μου, καλή επιτυχία», απάντησε συγκινημένος ο Κορώζης.

Ο Κατσιμήτρος δεν ανήκε στους απλώς ρομαντικούς και φιλοπάτριδες αξιωματικούς. Είχε συμμετάσχει σε πέντε πολέμους και είχε τεράστια εμπειρία.
Η διαβεβαίωσή του λοιπόν προς τον Παπάγο ότι οι Ιταλοί δεν πρόκειται να διασπάσουν την κύρια γραμμή άμυνας της Μεραρχίας, τη λεγόμενη τοποθεσία Ελαίας-Καλαμά, είχε ιδιαίτερη βαρύτητα.

Αυτό αποδεικνύεται και από τη διαταγή επιχειρήσεων που είχε εκδώσει, ήδη από τις 23 Σεπτεμβρίου 1940. «Η Μεραρχία έχει αποφασίσει να παρασύρει τον αντίπαλο επί της οργανωμένης τοποθεσίας Ελαίας και, αφού επιφέρει σε αυτόν φθορά, με γενική αντεπίθεση θα επιδιώξει να τον απορρίψει πέρα από τα σύνορα, αποκόπτοντάς τον από τις γραμμές των συγκοινωνιών και του εφοδιασμού του.

Αξιώνω και απαιτώ όπως ενστερνιστείτε όλοι το πνεύμα της διαταγής αυτής, βαθμοφόροι και στρατιώτες παντός Όπλου και Σώματος και όλες οι διοικήσεις και τα επιτελεία…

Ενθυμούμενοι την Ιστορία και τις παραδόσεις μας, ας δείξουμε στους πιθανούς αντιπάλους μας ότι ούτε το πλήθος ούτε η υλική ισχύς φέρνουν τη νίκη, αλλά οι ψυχικές δυνάμεις και η στερεά πεποίθηση σε αυτήν και στο δίκαιο του αγώνα μας, γιατί θα αγωνιστούμε υπέρ βωμών και εστιών.

Η τιμή των ελληνικών όπλων απαιτεί, όπως κάθε τμήμα, σε οποιαδήποτε κατάσταση και αν βρεθεί, να πολεμήσει μέχρι του τελευταίου ανδρός και του τελευταίου φυσιγγίου, και να θυσιαστεί, αλλά ουδέποτε να παραδοθεί» (υπογραφή: Κατσιμήτρος).

Ο Κατσιμήτρος είχε επεξεργαστεί από καιρό λοιπόν τα σχέδια άμυνας της Μεραρχίας. Η αποστολή του ήταν εξαιρετικά δύσκολη, καθώς η Μεραρχία όφειλε να αμυνθεί μετώπου μήκους 100 χλμ. με 15 τάγματα πεζικού, 2 τάγματα πολυβόλων, 66 πυροβόλα -ορειβατικά, πεδινά και συνοδείας πεζικού– τη μεραρχιακή ομάδα αναγνώρισης, μία αντιαεροπορική πυροβολαρχία των 37 χιλ. (4 πυροβόλα), μία αντιαεροπορική πυροβολαρχία των 20 χιλ. (6 πυροβόλα), μία αντιαρματική πυροβολαρχία των 37 χιλ. (4 πυροβόλα), μία αντιαεροπορική πυροβολαρχία των 88 χιλ. (3 πυροβόλα), η οποία κάλυπτε την πόλη των Ιωαννίνων, 2 λόχους Μηχανικού και 3 λόχους Διαβιβάσεων.
Οι Ιταλοί απέναντί του είχαν συγκεντρώσει ισχυρές δυνάμεις. Ενταγμένες στο XXV Σώμα Στρατού -το λεγόμενο της «Τσαμουριάς»- οι Ιταλοί διέθεταν την ενισχυμένη 23η ΜΠ Φεράρα (47ο και 48ο Συντάγματα Πεζικού, δύο τάγματα Αλβανών, ένα μηχανοκίνητο τάγμα Βερσαλλιέρων, την 3/131 Επιλαρχία με 50 ελαφρά άρματα, ένα τάγμα όλμων, μία επιλαρχία ιππικού, 48 βαριά πυροβόλα, 68 ελαφρά πυροβόλα, ένα λόχο μοτοσικλετιστών, μία μοίρα αντιαεροπορικών πυροβόλων των 20 χιλ., αντιαρματικό ουλαμό των 47 χιλ., στοιχεία μηχανικού με υλικό γεφυροσκευής, συνολική δύναμη 21.000 ανδρών), την 51η ΜΠ Σιέννα (31ο και 32ο Συντάγματα Πεζικού και ένα σύνταγμα ιππικού.

Επίσης ένα τάγμα Αλβανών, ένα τάγμα Μελανοχιτώνων, ένα τάγμα όλμων, 24 βαριά πυροβόλα, 56 ελαφρά πυροβόλα και στοιχεία μηχανικού, συνολικής δύναμης 12.500 ανδρών), την 131η Τεθωρακισμένη Μεραρχία (ΤΘΜ) «Κένταυρος» (μία επιλαρχία αρμάτων με 40 άρματα, ένα μηχανοκίνητο τάγμα Βερσαλλιέρων, 24 ελαφρά πυροβόλα, μία αντιαρματική πυροβολαρχία των 47 χιλ. με 8 πυροβόλα, μία αντιαεροπορική Μοίρα των 20 χιλ. με 16 πυροβόλα και ένα λόχο μοτοσικλετιστών, με συνολική δύναμη 2.200 ανδρών), τη Μεραρχία Ιππικού (ΜΙ) με δύο συντάγματα

ιππικού, ένα σύνταγμα Γρεναδιέρων (3 τάγματα), ένα τάγμα Αλβανών και 24 ελαφρά πυροβόλα, συνολικής δύναμης 5.500 ανδρών.

Συνολικά, οι Ιταλοί ανέπτυξαν απέναντι στην VIII ΜΠ περί τους 42.000 άνδρες, με 244 πυροβόλα κάθε διαμετρήματος και 90 άρματα μάχης. Θα μπορούσε να τους αδικήσει κανείς για τη βεβαιότητα που είχαν για τη νίκη; Μάλλον, όχι.

Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, ο Κατσιμήτρος είχε αντίθετη γνώμη. Έχοντας να καλύψει ένα τεραστίου αναπτύγματος μέτωπο με τις δυνάμεις που διέθετε, έπρεπε να ενεργήσει έξυπνα.

Καταρχάς, θα επιχειρούσε να επιβραδύνει την εχθρική προέλαση, κυρίως για να προκαλέσει φθορά στον εχθρό, πριν ο όγκος του φτάσει ενώπιον της κύριας γραμμής αντίστασης.

Για το σκοπό αυτό ανέπτυξε το 1/3 των δυνάμεών του στην προκάλυψη (5 τάγματα πεζικού, 2 πυροβολαρχίες των 75 χιλ. και 6 πυροβόλα συνοδείας των 65 χιλ.), σε όλο το μήκος της μεθορίου, από την Κόνιτσα έως το Ιόνιο.

Τον κεντρικό τομέα τον εμπιστεύτηκε στον αντισυνταγματάρχη Μαρδοχαίο Φριζή, στον οποίο διέθεσε το 1/15 Τάγμα Πεζικού (ΤΠ), το 2/42 Τάγμα Ευζώνων (ΤΕ), μία πυροβολαρχία των 75 χιλ., έναν ουλαμό των 65 χιλ. υπό τον ταγματάρχη πυροβολικού Κ. Βερσή, μία πυροβολαρχία των 75 χιλ. και δύο ουλαμούς των 65 χιλ. υπό τον ταγματάρχη του πυροβολικού Δ. Κωστάκη.

Οι δύο αυτοί αξιωματικοί του πυροβολικού αξίζουν ειδικής μνείας. Άριστοι αξιωματικοί και οι δύο, από την πρώτη μέρα του πολέμου μέχρι τη συνθηκολόγηση, είχαν καταστεί ο φόβος και ο τρόμος του Ιταλικού Στρατού.

Υποστήριζαν με τέτοια επιτυχία το πεζικό, που έγιναν θρύλοι, και στα δύο στρατόπεδα. Ένα «μνημείο» της δράσης του Κωστάκη υπάρχει ακόμα και σήμερα στο μουσείο του Αργυροκάστρου.

Πρόκειται για ένα ιταλικό πυροβόλο, με μια ελληνική οβίδα σφηνωμένη στην κάννη του. Σκοπευτής ήταν ο Κωστάκης! Τα τμήματα της προκάλυψης είχαν ως αποστολή να επιβραδύνουν τις εχθρικές κινήσεις, να προκαλέσουν στον εχθρό τη μεγαλύτερη δυνατή φθορά και να αποσυρθούν κατόπιν στην κύρια γραμμή αντίστασης, όπου θα αποτελούσαν τις εφεδρείες των τομέων.

Όσον αφορά την κύρια γραμμή αντίστασης, αυτή εκτεινόταν από την Ηγουμενίτσα μέχρι τις παρυφές του Σμόλικα. Ο Κατσιμήτρος τη χώρισε σε τέσσερις τομείς. Ο πρώτος, από ανατολικά προς τα δυτικά, ήταν ο τομέας Νεγράδων, χωρισμένος με τη σειρά του σε τρεις υποτομείς, τους Σουδενών, Καλπακίου και Βροντισμένης.
Οι δυνάμεις του συγκεκριμένου τομέα κάλυπταν την τοποθεσία-κλειδί της μεραρχιακής διάταξης, τη διάβαση του Καλπακίου.

Το Καλπάκι είναι μια στενή σχετικά διάβαση, ανάμεσα στα υψώματα Ασσόνισα (ανατολικά) και Παλαιόκαστρο. Στην τοποθεσία, δεσπόζει το βόρεια της Ασσόνισας ύψωμα Γκραμπάλα, ενώ στον μοναδικό οδικό άξονα δεσπόζει το ύψωμα του Καλπακίου (ύψωμα 493).
Υπήρχαν δύο οδοί, που από το αλβανικό έδαφος οδηγούσαν στην Ελλάδα. Οι δύο αυτοί δρόμοι όμως συνέκλιναν λίγο βορειότερα του Καλπακίου και ενώνονταν σε έναν. Όποιος ήθελε να κατευθυνθεί στα Ιωάννινα, από εκεί όφειλε να περάσει.
Ο Κατσιμήτρος το γνώριζε αυτό, και στο σημείο αυτό αποφάσισε να δώσει την κυρίως αμυντική του μάχη. Ήταν βέβαιος πως αν οι Ιταλοί δεν διασπούσαν την τοποθεσία του Καλπακίου, δεν θα αποτολμούσαν να προελάσουν σε βάθος ούτε στο πλευρό της τοποθεσίας, προς το Ιόνιο, εκεί που η τοποθεσία παρουσίαζε τη μεγαλύτερη αδυναμία της.

Στον τομέα Νεγράδων λοιπόν έταξε ο στρατηγός δύο τάγματα του 15ου ΣΠ, το

1/40 ΤΕ, έναν λόχο πολυβόλων, τα τέσσερα αντιαρματικά πυροβόλα που διέθετε και το 1ο Τάγμα Πολυβόλων. Οι δυνάμεις αυτές επρόκειτο να σηκώσουν το βάρος του αγώνα. Δυτικότερα, στον τομέα Καλαμά, διατέθηκαν τέσσερα τάγματα ευζώνων του 40ού και 42ου Συνταγμάτων Ευζώνων, το 2ο Τάγμα Πολυβόλων και η ομάδα αναγνώρισης ιππικού της Μεραρχίας. Ακόμα πιο δυτικά, στον τομέα Θεσπρωτίας, διατέθηκαν δύο μόλις τάγματα πεζικού (2/24 και 3/24).

Ο φόβος ιταλικής απόβασης στα νώτα της τοποθεσίας, ανάγκασε τον Κατσιμήτρο να διαθέσει μέρος από τις μικρές του εφεδρείες στον τομέα Πρέβεζας-Φιλιππιάδας, οι δυνάμεις του οποίου (ένα τάγμα πεζικού, ένας λόχος πολυβόλων, τέσσερα πυροβόλα των 65 χιλ. και τέσσερα των 75 χιλ.) φρουρούσαν την ακτογραμμή.
Εφεδρεία της μεραρχίας ορίστηκε το 1/42 ΤΕ και τα τμήματα της προκάλυψης, που, μετά το πέρας του επιβραδυντικού αγώνα, θα έπαιρναν θέσεις πίσω από την τοποθεσία αντίστασης.

Στις 26 Οκτωβρίου, το ιταλικό ραδιόφωνο και οι εφημερίδες άρχισαν να εξαπολύουν μύδρους κατά της Ελλάδας, μεταδίδοντας την είδηση ότι ελληνικές «συμμορίες» εισέβαλαν στο αλβανικό έδαφος και άνοιξαν πυρ κατά ιταλικών τμημάτων.
Σύμφωνα με τους Ιταλούς, άλλες ελληνικές «συμμορίες» τοποθέτησαν βόμβα στους Αγίους Σαράντα.
Το συνοριακό επεισόδιο που ζητούσε ο Μουσολίνι και ετοίμασε ο Τσιάνο, ο πραγματικός εγκέφαλος πίσω από την ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδας, είχε συμβεί. Φυσικά, θα έπρεπε να είναι κανείς πολύ αφελής για να πιστέψει τα ιταλικά ψεύδη. Οι ημερήσιες διαταγές των ιταλικών μονάδων το φανερώνουν:
«26 Οκτωβρίου 1940 – Μεραρχία Φεράρα
»Από 19 μηνών, στην οχυρή και τραχιά αυτή γη της Αλβανίας χαλυβδώνουμε τα όπλα και τις καρδιές μας προσηλωμένοι προς έναν σκοπό, ο οποίος βρίσκεται πια κοντά. Συγκεντρωμένοι σε ένα φάτσιο (δέσμη) ενεργειών και θελήσεων, πεζοί, Μελανοχίτωνες, σκαπανείς, όλοι, Ιταλοί και Αλβανοί, προσηλώνουμε το βλέμμα μας προς την Ήπειρο. Θα κάνουμε να λάμψει η δάφνη της Φεράρα. Με αυτή την πεποίθηση σας κραυγάζω την ιαχή του αγώνα που είναι “Νίκη”. Ήρθε η ημέρα μας και είναι ανάγκη να νικήσουμε.
»Λ. Τζανίνι υποστράτηγος».

Πίσω στα Ιωάννινα, ο Κατσιμήτρος, με απόλυτη ψυχραιμία, έδωσε τις τελικές διαταγές. Κατόπιν, επέτρεψε να αποχωρήσουν όσοι αξιωματικοί δεν είχαν υπηρεσία, και ανέβηκε στον δεύτερο όροφο του κτιρίου του στρατηγείου της Μεραρχίας, όπου βρισκόταν το σπίτι του. Πριν αναπαυθεί, μίλησε τηλεφωνικά με

όλους τους διοικητές των τμημάτων της προκάλυψης. Ύστερα, ήσυχος, ξάπλωσε.

«Τα ημέτερα τμήματα προκαλύψεως αμύνονται του πατρίου εδάφους»

Στις 03.45 της 28ης Οκτωβρίου στο σπίτι του μέραρχου αντήχησε το κουδούνισμα του τηλεφώνου. Η μικρή κόρη του στρατηγού απάντησε. Ήταν από το ΓΕΣ. Ζητούσαν επειγόντως τον Κατσιμήτρο.

Ο στρατηγός κατάλαβε. Πήρε το ακουστικό. Ήταν ο Κορώζης. Είπε στον Κατσιμήτρο τι είχε συμβεί, για το ιταλικό τελεσίγραφο και την απόρριψή του και για την επικείμενη ιταλική εισβολή. Ο Κατσιμήτρος αρκέστηκε να απαντήσει: «Αναφέρατε, παρακαλώ, στον κ. αρχιστράτηγο ότι η Μεραρχία θα εκτελέσει το καθήκον της προς την πατρίδα, όπως επιβάλλει η εθνική τιμή και με τον τρόπο που αυτή γνωρίζει». Αμέσως μετά, ο στρατηγός δρομολόγησε όλες τις από καιρό προετοιμασμένες κινήσεις του. Σε λίγες στιγμές ολόκληρη η VIII ΜΠ ήταν σε ετοιμότητα.
Οι Ιταλοί πάντως δεν σεβάστηκαν ούτε το ίδιο τους το τελεσίγραφο. Η ιταλική εισβολή στην Ελλάδα άρχισε ήδη από τις 04.30 της 28ης Οκτωβρίου, στην Ήπειρο και στην Πίνδο.
Έτσι, οι Ιταλοί κατόρθωσαν να σκοτώσουν έναν και να αιχμαλωτίσουν τέσσερις Έλληνες στρατιώτες.
Στη συντριπτική πάντως πλειοψηφία των περιπτώσεων, οι Ιταλοί δεν πέτυχαν αιφνιδιασμό. Στις 05.30 το πρωί το πυροβολικό τους άρχισε καταιγιστικό βομβαρδισμό των ελληνικών θέσεων της τοποθεσίας προκάλυψης, ιδίως κατά των συγκοινωνιακών κόμβων και του στενού στο Χάνι Δελβινάκι. Ακολούθησε μαζική εισβολή του ιταλικού πεζικού, το οποίο απώθησε τα ελληνικά φυλάκια.

Τα ελληνικά τμήματα της προκάλυψης αποσύρθηκαν στην πρώτη τοποθεσία ανάσχεσης, και άρχισαν με πείσμα τον αγώνα. Παράλληλα, το Μηχανικό ανατίναζε όλες τις γέφυρες και τις οδούς, σύμφωνα με το σχέδιο καταστροφών. Μόνο η γέφυρα στο Χάνι Μπουραζάνι δεν ανατινάχτηκε, λόγω ελαττωματικών εκρηκτικών.
Οι ελληνικές δυνάμεις, έτοιμες, προετοιμασμένες, περίμεναν τους Ιταλούς και τους υποδέχτηκαν με πυκνά πυρά. Οι ιταλικές φάλαγγες, αιφνιδιάστηκαν από τα ελληνικά πυρά και είχαν τις πρώτες τους απώλειες.
Καθώς ξημέρωνε, εμφανίστηκε και η Ιταλική Αεροπορία και εκτέλεσε βομβαρδισμούς στη ζώνη επιχειρήσεων, αλλά και σε ελληνικές πόλεις, με απώλειες μεταξύ των αμάχων.
Την Αεροπορία συναγωνίζεται και το πυροβολικό, το οποίο βομβάρδισε την ανοχύρωτη κωμόπολη των Φιλιατών, προκαλώντας πολλά θύματα μεταξύ των αμάχων. Ο αγώνας στην πρώτη τοποθεσία ανάσχεσης συνεχίστηκε.
Σε πολλές περιπτώσεις, οι ιταλικές δυνάμεις δεν κατόρθωσαν να θραύσουν την

αντίσταση των ασθενών ελληνικών δυνάμεων, όπως στο Δελβινάκι, όπου ο λοχαγός Παπακώστας με τους άνδρες του απέκρουσαν κάθε απόπειρα των Ιταλών να διεισδύσουν στην τοποθεσία.
Ωστόσο, η εχθρική αριθμητική υπεροχή αναγκάζει τα ελληνικά τμήματα να συμπτυχθούν, για να μην περικυκλωθούν. Στον τομέα Κόνιτσας-Μέρτζανης, ο Φριζής κρατά τους Ιταλούς.
Για τη διάσπαση της τοποθεσίας, οι Ιταλοί ρίχνουν για πρώτη φορά στη μάχη τα άρματα μάχης τους. Περί τα 10 άρματα επιτέθηκαν, βάλλοντας συνεχώς με τα πολυβόλα τους. Ξαφνικά, δύο από αυτά βυθίστηκαν στο έδαφος.
Έπεσαν μέσα σε μία από τις αντιαρματικές τάφρους του Μαυρογιάννη. Τα υπόλοιπα προσπάθησαν να περάσουν εκατέρωθεν της τάφρου. Τότε όμως ακούστηκαν εκρήξεις. Είχαν πέσει σε ναρκοπέδιο.
Άλλα δύο άρματα εξουδετερώθηκαν με τον τρόπο αυτό. Όσα απέμειναν σταμάτησαν την κίνησή τους. Τότε ήρθε η σειρά της πυροβολαρχίας του Βερσή. Τα ελληνικά πυρά αποτελείωσαν όσα είχαν απομείνει. Ο ενθουσιασμός του ελληνικού πεζικού ήταν απερίγραπτος. Οι άνδρες βγήκαν από τα χαρακώματα και άρχισαν να φωνάζουν «Αέρα»!
Ωστόσο, η διαταγή της Μεραρχίας ήταν τα τμήματα προκάλυψης να υποχωρήσουν σταδιακά. Έπρεπε αυτά να φθείρουν τον αντίπαλο, και όχι τα ίδια να φθαρούν ανεπανόρθωτα. Ο συνταγματάρχης Μαυρογιάννης, επικεφαλής του δικτύου προκάλυψης της Μεραρχίας, επέβλεπε από κοντά τον αγώνα. Σε λίγο ο ήλιος έγειρε, και η πρώτη μέρα του πολέμου έγινε πια κομμάτι της Ιστορίας.

Το πρώτο ανακοινωθέν της ημέρας ανέφερε στερεότυπα: «Αι ιταλικαί στρατιωτικαί δυνάμεις προσβάλλουν από της 5.30 πρωινής της σήμερον τα ημέτερα τμήματα προκαλύψεως της ελληνοαλβανικής μεθορίου. Αι ημέτεραι δυνάμεις αμύνονται του πατρίου εδάφους».

Η πρώτη μέρα του αγώνα αναπτέρωσε ακόμα περισσότερο το ηθικό των Ελλήνων. Αντιμετώπισαν με θάρρος τους Ιταλούς, προκαλώντας τους μάλιστα σοβαρές απώλειες. Ιδιαίτερη σημασία είχε και η αντιμετώπιση των ιταλικών αρμάτων. Το γεγονός αυτό είχε μεγάλο ψυχολογικό αντίκτυπο στους Έλληνες μαχητές. Έτσι, όταν ο μητροπολίτης Ιωαννίνων Σπυρίδων επισκέφθηκε τα μαχόμενα ελληνικά τμήματα για να τα εμψυχώσει, βρέθηκε προ εκπλήξεως.

Είπε μάλιστα γελώντας στον συνταγματάρχη Μαυρογιάννη που τον συνόδευε: «Μου φαίνεται, Μαυρογιάννη, ότι εδώ που ήρθα για να δω τους πολεμιστές και να τους δώσω εγώ θάρρος και δύναμη, συνέβη το αντίθετο, και μου ενέπνευσαν αυτοί τόση δύναμη και πίστη, ώστε φεύγω ήσυχος και ικανοποιημένος».
Η 29η Οκτωβρίου ξημέρωσε με τους Ιταλούς να βρίσκονται σε επαφή με τις

ελληνικές δυνάμεις. Μόνο στον παραλιακό τομέα, η Μεραρχία διέταξε τα εκεί προκαλυπτικά τμήματα να απαγκιστρωθούν και να πάρουν θέσεις στην κύρια γραμμή άμυνας, στη νότια όχθη του Καλαμά. Η Ιταλική Αεροπορία συνέχισε τη δράση της, και βομβάρδισε ακόμα και το στρατηγείο της Μεραρχίας στη θέση Βρύση Πασά.

Ευτυχώς, οι Ιταλοί βομβάρδισαν μόνο τις εγκαταλελειμμένες σκηνές, καθώς ο Κατσιμήτρος είχε μεταφέρει το στρατηγείο του νότια του Καλπακίου. Στον παραλιακό τομέα, οι Ιταλοί επιχείρησαν και κατόρθωσαν να περάσουν τον Καλαμά. Ελληνική αντεπίθεση όμως τους έριξε και πάλι πίσω, στη βόρεια όχθη. Πίσω τους άφησαν 16 νεκρούς.

Στο Δελβινάκι επίσης οι Ιταλοί, πιστεύοντας ότι οι ελληνικές δυνάμεις είχαν αποσυρθεί, κινήθηκαν να περάσουν τη στενωπό σε πυκνούς σχηματισμούς, συνοδεία ακόμα και στρατιωτικής μουσικής.

Η επιτροπή υποδοχής, όμως, ένας λόχος ευζώνων, ενισχυμένος με δύο πολυβόλα, τους απάντησε δεόντως. Οι Ιταλοί κυριολεκτικά αποδεκατίστηκαν, και για πρώτη φορά τράπηκαν σε φυγή.

Ύστερα από μία ώρα, εκδήλωσαν επίθεση κατά των ελληνικών θέσεων, αλλά αποκρούστηκαν. Νοτιότερα, όμως, οι Ιταλοί είχαν κατορθώσει να υπερκεράσουν τις ελληνικές θέσεις.

Έτσι, ο Κατσιμήτρος αποφάσισε να διατάξει όλα τα τμήματα της προκάλυψης να υποχωρήσουν στην τοποθεσία αντίστασης. Εκεί θα ανασυγκροτούνταν και θα αποτελούσαν τις εφεδρείες των τομέων.

Ήπειρος Προμαχούσα

Η απόσυρση των ελληνικών προκαλυπτικών τμημάτων αποτέλεσε μία ακόμα πρώτου μεγέθους έκπληξη για τους Ιταλούς, οι οποίοι μέχρι εκείνη τη στιγμή αντιμετώπισαν ισχυρή αντίσταση.
Το μέγεθος του αιφνιδιασμού τους ήταν δε τέτοιο, ώστε δεν κατόρθωσαν να λάβουν καν επαφή με τις ελληνικές γραμμές. Για 32 περίπου ώρες, οι ιταλικές δυνάμεις είχαν χάσει τα ίχνη των ελληνικών.
Μόνο το ελληνικό πυροβολικό, έχοντας από πριν κανονίσει τη βολή του, έβαλλε, όχι πυκνά, μα εξαιρετικά εύστοχα κατά εισβολέων. Στο μεταξύ, ο Κατσιμήτρος είχε λάβει καλές ειδήσεις από το ΓΕΣ.

Οι Βρετανοί θα κάλυπταν τις ελληνικές ακτές με το στόλο τους. Άρα, η Μεραρχία μπορούσε να αποσύρει τα τμήματα που είχε αγκιστρώσει να φρουρούν τις ακτές και να τα διαθέσει στην κρίσιμη μάχη.
Έφτασε έτσι η τελευταία μέρα του Οκτωβρίου. Από το πρωί της 31ης Οκτωβρίου, οι Ιταλοί επιδίωξαν να λάβουν στενή επαφή με την ελληνική τοποθεσία αντίστασης. Δεν το κατόρθωσαν, όμως, καθώς το ελληνικό πυροβολικό τούς προκάλεσε συντριπτικά πλήγματα.
Οι Ιταλοί επικέντρωσαν την προσπάθειά τους στον παραλιακό τομέα, όπου, με την υποστήριξη πυροβολικού και όλμων, επιχείρησαν να περάσουν τον Καλαμά. Αποκρούστηκαν, με απώλειες, από τα ελληνικά τμήματα. 7
Την ίδια ώρα, τα αλβανικά τμήματα του Ιταλικού Στρατού λεηλατούσαν τα ελληνικά χωριά που κυριεύτηκαν από τους Ιταλούς. Από τις 10.30, το ιταλικό πυροβολικό άρχισε να βάλλει κατά της τοποθεσίας Καλπακίου. Σε λίγο ακολούθησε και η Ιταλική Αεροπορία. Ο βομβαρδισμός αυτός δεν είχε αποτέλεσμα, και προκάλεσε ελάχιστες απώλειες στα ελληνικά τμήματα.
Βορειότερα, η κατάσταση για τα ελληνικά όπλα δεν ήταν ευνοϊκή. Το Απόσπασμα Πίνδου είχε καμφθεί και υποχωρήσει, αφήνοντας ακάλυπτο το δεξί πλευρό της VIII Μεραρχίας.

Για να αντιμετωπίσει τη δυσμενή αυτή εξέλιξη, το ΓΕΣ ειδοποίησε τη Μεραρχία ότι πιθανόν θα έπρεπε να υποχωρήσει και αυτή. Ο Κατσιμήτρος βέβαια δεν σκεφτόταν καν ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Συγκρότησε το Απόσπασμα Αώου, με δύο τάγματα πεζικού, μία πυροβολαρχία, έναν ουλαμό των 65 χιλ. και μία διμοιρία πολυβόλων, το οποίο έθεσε υπό τον εβραϊκής καταγωγής ήρωα αντισυνταγματάρχη Μ.Φριζή, με εντολή να καλύψει το δεξιό της Μεραρχίας.

Την ίδια ώρα, στο άλλο άκρο του μετώπου, συνέβη ένα άλλο σημαντικό γεγονός, τεράστιου ηθικού αντίκτυπου. Δύο ελληνικά αντιτορπιλικά, τα «Σπέτσαι» και «Ψαρά», με επικεφαλής τον τότε αντιπλοίαρχο Κώνστα, βομβάρδισαν τις ιταλικές θέσεις κατά μήκος των ακτών της Θεσπρωτίας, στην περιοχή Σαγιάδας. Τα ελληνικά πλοία, σημαιοστολισμένα, βομβάρδισαν για δύο ώρες τις ιταλικές θέσεις, και κατόπιν αποχώρησαν ανενόχλητα. Ο ενθουσιασμός των στρατιωτών του παραλιακού τομέα ήταν απερίγραπτος, καθώς είδαν τα δύο μοναχικά ελληνικά αντιτορπιλικά να αψηφούν τον πανίσχυρο ιταλικό στόλο και να ενισχύουν το σκληρό αγώνα τους.
Η πρώτη ημέρα του Νοεμβρίου κύλησε, με τους Ιταλούς να μην μπορούν ακόμα να λάβουν επαφή με την ελληνική τοποθεσία αντίστασης. Η Ιταλική Αεροπορία εξαπέλυσε σειρά επιδρομών.

Οι απώλειες της Μεραρχίας ήταν ελάχιστες, περιοριζόμενες σε λίγους τραυματίες και μερικά τηλεφωνικά καλώδια. Παράλληλα με τη δράση της Αεροπορίας, βομβαρδισμό των ελληνικών θέσεων άρχισε και το εχθρικό πυροβολικό.
Οι Ιταλοί, υπό την κάλυψη του βομβαρδισμού, σκόπευαν να προωθήσουν τις δυνάμεις, λαμβάνοντας στενή επαφή με την ελληνική αμυντική τοποθεσία, με στόχο την εξαπόλυση σφοδρής, συνδυασμένης επίθεσης πεζικού και αρμάτων κατά της τοποθεσίας Καλπακίου. Πίσω, το Μηχανικό τους αγωνιζόταν να επισκευάσει τις ανατιναγμένες γέφυρες και τους κατεστραμμένους δρόμους.

Στην περιοχή των Αγίων, ιταλικός λόχος Μηχανικού γκρέμισε ένα μικρό εκκλησάκι της Αγ. Παρασκευής, για να επισκευάσει με το υλικό την ανατιναγμένη γέφυρα του Γόρμου.
Το ελληνικό πυροβολικό όμως απάντησε στην ιεροσυλία, μέσω της «πυροβολαρχίας-φάντασμα», όπως την ονόμασαν οι Ιταλοί, των 105 χιλ. του λοχαγού Βαμβέτσου. Άνοιξε πυρ εναντίον τους από απόσταση 7 χλμ. περίπου, βρίσκοντας ακριβώς το στόχο.
Καίρια ελληνική βολή σκότωσε 50 Ιταλούς και τραυμάτισε άλλους τόσους. Το ιταλικό πυροβολικό επιχείρησε να απαντήσει με δύο πυροβολαρχίες. Και αυτές όμως αναγκάστηκαν να σιγήσουν από τα εύστοχα ελληνικά πυρά.

Αλλά και στην περιοχή του Παρακάλαμου, απόπειρα ιταλικού τεθωρακισμένου τμήματος να προελάσει, αναχαιτίστηκε από τον Κωστάκη.
Από απόσταση 5 χλμ., τα ελληνικά πυροβόλα τίναξαν στον αέρα ιταλικά άρματα και οχήματα, αναγκάζοντας τα υπόλοιπα να τρέξουν να καλυφθούν. Βορειότερα, ο Βερσής καθήλωνε με τη σειρά του τις φάλαγγες της Φεράρα. Το ελληνικό πυροβολικό είχε καταστεί ο εφιάλτης των Ιταλών όλο αυτό το διάστημα.
Το πρωί της 2ας Νοεμβρίου, οι διαβιβαστές της Μεραρχίας υπέκλεψαν ένα σήμα

του Ιταλού διοικητή του XXV Σώματος Στρατού, αντιστράτηγου Ρόσι, το οποίο προέτρεπε την Ιταλική Αεροπορία να πλήξει σκληρά τον εχθρό, εκμεταλλευόμενη την καλοκαιρία.
Πραγματικά, η Ιταλική Αεροπορία εμφανίστηκε μαζικά επάνω από το πεδίο της μάχης, χωρίς όμως να επιτύχει τίποτε το ιδιαίτερο. Μόνο η επίθεσή της κατά της πόλης των Ιωαννίνων στοίχισε τη ζωή σε αρκετούς άμαχους.

Η Ιταλική Αεροπορία βομβάρδιζε τις ελληνικές θέσεις επί τρεις συνεχόμενες ώρες. Στις 12.00, η Αεροπορία αποχώρησε και τη σκυτάλη έλαβε το ιταλικό πυροβολικό. Η Γκραμπάλα, η Ασσόνισα, τα γύρω από το Καλπάκι υψώματα, κάηκαν από την ιταλική φωτιά. Τουλάχιστον 100 ιταλικά πυροβόλα κάθε διαμετρήματος συμμετείχαν στην προπαρασκευή, επί τρεις ώρες.
Τελικά, γύρω στις 15.00, το ιταλικό πυροβολικό ήρε τα πυρά του, και το πεζικό εξόρμησε. Το ιταλικό πεζικό εξόρμησε σε σχηματισμό, πυκνό, έτσι ώστε να διοικείται εύκολα. Σε καμία περίπτωση όμως ο σχηματισμός αυτός δεν ήταν κατάλληλος για προσπέλαση απέναντι στα ελληνικά όπλα.
Αμέσως, το ελληνικό πυροβολικό, έχοντας παρατηρητήρια σε όλα τα δεσπόζοντα υψώματα, άνοιξε καταχθόνιο πυρ κατά των Ιταλών, προκαλώντας τους συντριπτικά πλήγματα και αναγκάζοντάς τους, στις περισσότερες περιπτώσεις, να καθηλωθούν. Ένα δε συγκρότημα δύο ταγμάτων βλήθηκε τόσο καίρια, που διαλύθηκε.
Οι άνδρες του εγκατέλειψαν τα όπλα τους και τράπηκαν σε φυγή – κατορθώθηκε η ανασυγκρότησή τους 20 χλμ. πίσω από το μέτωπο.
Κάποια εχθρικά τμήματα, υποστηριζόμενα από όλμους και πολυβόλα, κατάφεραν να πλησιάσουν σε απόσταση εφόδου από τις ελληνικές θέσεις. Τότε το λόγο έλαβαν τα Μάνλιχερ, τα πολυβόλα και τα οπλοπολυβόλα του πεζικού.

Οι Ιταλοί καθηλώθηκαν, μην μπορώντας να κινηθούν ούτε μπρος ούτε πίσω. Καθώς πλησίαζε η νύχτα και οι Ιταλοί δεν είχαν κατορθώσει το παραμικρό, άρχισε νέα ισχυρή προπαρασκευή πυροβολικού. Στόχος 32 ιταλικών πυροβόλων έγινε τώρα η Γκραμπάλα.
Το ύψωμα αυτό βρίσκεται σε απόσταση 4 χλμ. περίπου από το Καλπάκι. Αποτελούσε το άκρο δεξιό της τοποθεσίας αντίστασης, και κατ’ επέκταση σημείο-κλειδί της όλης τοποθεσίας.
Αν έπεφτε η Γκραμπάλα, ολόκληρη η τοποθεσία του Καλπακίου θα κατέρρεε. Αυτό το γνώριζαν και οι Ιταλοί, οι οποίοι, με οδηγούς Αλβανούς, που γνώριζαν καλά το έδαφος, επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά το βράδυ της 2ας προς 3η Νοεμβρίου κατά της Γκραμπάλας, εν μέσω σφοδρής θύελλας, και κατέλαβαν δύο από τις τρεις κορυφές της. Ο Κατσιμήτρος στο άκουσμα της είδησης διέταξε άμεση αντεπίθεση με όλες τις διαθέσιμες εφεδρείες.

Τελικά, συγκεντρώθηκαν δύο λόχοι του 15ου ΣΠ, υπό τους αντισυνταγματάρχη Κυριαζή και ταγματάρχη Πανταζή.
Οι ελληνικές δυνάμεις όμως καθηλώθηκαν από τη σφοδρή θύελλα. Υπό αυτές τις συνθήκες ήταν αδύνατο να εξαπολυθεί αντεπίθεση.
Η θύελλα ωστόσο εμπόδισε και τους Ιταλούς να ενισχύσουν τα επί της Γκραμπάλας τμήματά τους. Βορειότερα, στον Αώο, οι αλπινιστές της «Τζούλια» επιχείρησαν να ανατρέψουν το απόσπασμα Φριζή και να πλαγιοκοπήσουν την VIII ΜΠ. Αποκρούστηκαν και οι δύο απόπειρές τους με απώλειες – 5 νεκροί, 24 αιχμάλωτοι.
Τα ξημερώματα της 3ης Νοεμβρίου, ο 1ος και ο 7ος Λόχος του 15ου ΣΠ επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά, και με την ξιφολόγχη και με την ιαχή «Αέρα», ανέτρεψαν τα εχθρικά τμήματα.
Την ίδια ώρα ένα ιταλικό τάγμα ανέβαινε στο ύψωμα για να ενισχύσει το τμήμα που το είχε καταλάβει, χωρίς να γνωρίζει ότι αυτό είχε ήδη ανατραπεί από την ελληνική αντεπίθεση.

Οι υποχωρούντες Ιταλοί και Αλβανοί αναμείχθηκαν με το εν λόγω τάγμα, προκαλώντας του σύγχυση. Έτσι, όταν και αυτό δέχτηκε με τη σειρά του την ελληνική επίθεση, τράπηκε σε φυγή. Πιο χαμηλά, σε μια από τις πλαγιές της Γκραμπάλας, είχε πάρει θέσεις ολόκληρο το ιταλικό 47ο ΣΠ. Με την ανακατάληψη όμως του υψώματος από τους Έλληνες, έγινε αντιληπτό από τους παρατηρητές του πυροβολικού.
Το αποτέλεσμα ήταν τραγικό για τους Ιταλούς. Τέσσερις ελληνικές πυροβολαρχίες άρχισαν συγκεντρωτικό πυρ εναντίον του και το διέλυσαν. Οι ιταλικές απώλειες επί του υψώματος ήταν επίσης βαριές – 20 νεκροί, 60 τραυματίες και 6 αιχμάλωτοι. Στα χέρια των Ελλήνων περιήλθαν τρία πολυβόλα και τέσσερις όλμοι. Οι ελληνικές απώλειες ανήλθαν σε 8 νεκρούς και 27 τραυματίες.

Ωστόσο, η μόνη έως τότε ιταλική επιτυχία -και μάλιστα επιτυχία σοβαρή- είχε ακυρωθεί. Με το πρώτο φως της ημέρας, το ιταλικό πυροβολικό άρχισε και πάλι να βάλλει καταιγιστικά κατά των ελληνικών θέσεων. Από τις 10.00, στο βομβαρδισμό συμμετείχε και η Ιταλική Αεροπορία. Με το βομβαρδισμό αυτό η ιταλική ηγεσία επιθυμούσε να ανοίξει δρόμο στην επίθεση των «Κενταύρων» της. Ο βομβαρδισμός συνεχίστηκε με την ίδια ένταση μέχρι τις πρώτες απογευματινές ώρες, οπότε και εμφανίστηκαν εμπρός από το Καλπάκι 60 περίπου ιταλικά άρματα. Τα άρματα αυτά, καλυπτόμενα από ένα λόχο μοτοσικλετιστών, θα αποτελούσαν το πρώτο κλιμάκιο εφόδου κατά του υψώματος του Καλπακίου. Τα ιταλικά άρματα προχώρησαν, παρά το φραγμό του ελληνικού πυροβολικού, φτάνοντας σε απόσταση 300 μ. από τις ελληνικές θέσεις.
Εκεί ακινητοποιήθηκαν από τα αντιαρματικά φράγματα σιδηροτροχιών και επιχείρησαν να κινηθούν εκατέρωθεν. Και πάλι όμως έπεσαν σε αντιαρματική

τάφρο και στη συνέχεια σε ναρκοπέδιο.

Αμέσως μετά την ανατίναξη δύο ιταλικών αρμάτων, ανέλαβε δράση το αντιαρματικό συγκρότημα που είχε οργανώσει ο Κατσιμήτρος – 8 πεδινά πυροβόλα των 75 χιλ., 4 πυροβόλα των 105 χιλ. και 4 αντιαρματικά πυροβόλα των 37 χιλ.

Το αποτέλεσμα ήταν συντριπτικό. Τα ιταλικά άρματα τινάζονταν στο αέρα το ένα μετά το άλλο, την ώρα που οι Εύζωνοι του 40ού ΣΕ επιχειρούσαν να βγουν από τα χαρακώματα και να τα λογχίσουν! Πολλοί κάτοικοι των γύρω χωριών ανέβηκαν στα γύρω υψώματα και παρακολουθούσαν τη μάχη. Βλέποντας δε την τύχη των ιταλικών αρμάτων, άρχισαν όλοι μαζί να φωνάζουν: «Βάρα τους, κυρ λοχαγέ! Δώσε τους να καταλάβουν τι παει να πει Ελληνικός Στρατός»! Υπό αυτές τις συνθήκες, όσα άρματα «επιβίωσαν», μαζί με τους Βερσαλιέρους μοτοσικλετιστές, υποχώρησαν άτακτα, με τους Έλληνες να κραυγάζουν όρθιοι «Αέρα» και να σφυρίζουν περιπαικτικά. Καταστράφηκαν 9 άρματα μάχης, και κυριεύτηκαν 50 μοτοσικλέτες, ένα γεφυροφόρο άρμα, πολυβόλα, τυφέκια. Επι τόπου μετρήθηκαν 20 Ιταλοί νεκροί και περισυνελέγησαν 12 βαριά τραυματίες. Ωστόσο, φοβούμενος επίθεση κατά του υποτομέα Καλαμά με άρματα, ο Κατσιμήτρος διέταξε τα εκεί στρατεύματα να υποχωρήσουν πίσω από τη νότια όχθη του ποταμού. Η υποχώρηση έγινε χωρίς οι Ιταλοί να αντιληφθούν το παραμικρό. Τα ξημερώματα της 4ης Νοεμβρίου, οι Ιταλοί επιχείρησαν να περάσουν τον Καλαμά στο ύψος της Βροντισμένης, και τα κατάφεραν. Άμεση όμως αντεπίθεση του 1ου Τάγματος Πολυβόλων τούς έριξε και πάλι πίσω, με σημαντικές απώλειες, κυρίως σε πνιγμένους.

Το πρωί το ιταλικό πυροβολικό άρχισε να σφυροκοπά την Γκραμπάλα και την Ασσόνισα. Διαρκούντος του βομβαρδισμού του πυροβολικού, εμφανίστηκε και η Ιταλική Αεροπορία, τα αεροσκάφη της οποίας βομβάρδισαν και πολυβόλησαν τις ελληνικές θέσεις από χαμηλό ύψος. Παρ’ όλα αυτά, οι Ιταλοί δεν αποτόλμησαν νέα επίθεση.
Ήταν εμφανές ότι συγκέντρωναν ακόμα ισχυρότερες δυνάμεις, ενώ παράλληλα προσπαθούσαν να καταπονήσουν τις ελληνικές. Ο Κατσιμήτρος φρόντισε να ενισχύσει και αυτός τις θέσεις του, προωθώντας το 39ο ΣΕ.

Επίσης, διέταξε την εκπομπή περιπόλων σε όλη τη ζώνη της Μεραρχίας, κυρίως για ψυχολογικούς λόγους. Οι ελληνικές περίπολοι όμως αιφνιδίασαν τους Ιταλούς, σε σημείο ο Πράσκα να αναφέρει ότι «οι ηρωικοί Βερσαλιέροι υπέστησαν απροσδόκητη επίθεση από συντριπτικά υπέρτερες δυνάμεις»! Βορειότερα, οι Ιταλοί επιχείρησαν να διασχίσουν τον Αώο, αλλά και πάλι αποκρούστηκαν.
Ωστόσο, επίθεση ετοίμαζαν οι Ιταλοί και κατά του παραλιακού τομέα. Το Μηχανικό τους κατασκεύαζε γέφυρες για να περάσουν τα τμήματα τον Καλαμά, νότια των

Φιλιατών. Το ελληνικό πυροβολικό αντέδρασε και τίναξε στον αέρα μία από αυτές.
Την 5η Νοεμβρίου, οι Ιταλοί ήταν έτοιμοι να συνεχίσουν την επίθεσή τους τόσο κατά του Καλπακίου, όσο και στον παραλιακό τομέα. Για το σκοπό αυτό, το πυροβολικό τους άρχισε σφοδρό βομβαρδισμό των ελληνικών θέσεων, συνεπικουρούμενο, λίγο αργότερα, και από την Αεροπορία.
Ο Κατσιμήτρος είχε στο μεταξύ ενισχύσει την αντιαεροπορική του άμυνα, διατάσσοντας την μεταστάθμευση μιας πυροβολαρχίας των 88 χιλ. από τα Ιωάννινα στο Καλπάκι. Η πυροβολαρχία αυτή, υπό τον λοχαγό Ζαρονίκο, κατέρριψε δύο ιταλικά βομβαρδιστικά. Σε ένα από αυτά βρέθηκαν δύο δέματα με μαύρα μαντίλια.
Απορημένος ο Κατσιμήτρος, ρώτησε Ιταλούς αιχμαλώτους για τη σημειολογία τους, κι εκείνοι του απάντησαν ότι τα μαντίλια θα τα έριχναν τα αεροπλάνα πάνω από τα Ιωάννινα για να τρομοκρατήσουν τον πληθυσμό, ο οποίος υποτίθεται θα πενθούσε τους χιλιάδες νεκρούς του.

Γύρω στις 14.30, οι Ιταλοί εξαπέλυσαν την αναμενόμενη επίθεσή τους. Στον τομέα του Καλπακίου, τα επιτιθέμενα τμήματά τους διαλύθηκαν από το ελληνικό πυροβολικό, πριν καν προλάβει το ελληνικό πεζικό να ανοίξει πυρ.
Στον κεντρικό τομέα, οι Ιταλοί κατάφεραν να περάσουν τον Καλαμά, αλλά ελληνική αντεπίθεση τους έριξε και πάλι μέσα και πέρα από τον ποταμό. Νέα επίθεση στο ύψος του χωριού Παρακάλαμου, υποστηριζόμενη από επιλαρχία αρμάτων, απέτυχε επίσης παταγωδώς και 15 άρματα εγκαταλείφθηκαν – αργότερα κυριεύτηκαν από τις ελληνικές δυνάμεις.
Η μόνη ιταλική επιτυχία επετεύχθη στον παραλιακό τομέα. Εκεί οι Ιταλοί πέρασαν με ισχυρές δυνάμεις τον ποταμό και ανέτρεψαν ένα μοναχικό ελληνικό τάγμα. Ο Κατσιμήτρος διέταξε τότε τα εκεί τμήματα να συμπτυχθούν νοτιότερα, καλύπτοντας την οδό Ηγουμενίτσας-Μαργαριτίου.
Σε περίπτωση που οι Ιταλοί διασπούσαν και αυτή την τοποθεσία, τα ελληνικά τμήματα θα υποχωρούσαν πίσω από τον ποταμό Αχέροντα. Εκεί όφειλαν να κρατήσουν πάση θυσία τον εχθρό.

Το απόγευμα της 5ης Νοεμβρίου, οι Ιταλοί εξαπέλυσαν και νέα επίθεση κατά του Καλπακίου, με την υποστήριξη του πυροβολικού.
Το ελληνικό πυροβολικό απάντησε με σφοδρότητα. Η πυροβολαρχία του Βαμβέτσου μάλιστα τίναξε στον αέρα ιταλικό παρατηρητήριο και τους εντός αυτού έξι Ιταλούς αξιωματικούς.
Κατόπιν τούτου, η ιταλική επίθεση εκφυλίστηκε. Το βράδυ οι Έλληνες διαβιβαστές υπέκλεψαν ιταλικά σήματα, που έκαναν λόγο για αναστολή των επιθέσεων, μέχρι την άφιξη ενισχύσεων.
Μιλούσαν μάλιστα και για τις μέχρι τότε ιταλικές απώλειες, ανεβάζοντάς τες

στους 2.228 άνδρες, και αυτά μόλις επτά ημέρες από την εισβολή και 56 ώρες από την έναρξη της πραγματικής μάχης.
Η επόμενη ημέρα πέρασε σχετικά ήρεμα. Οι Ιταλοί έλειχαν ακόμα τις πληγές τους, και μόνο στον τομέα Βροντισμένης αποτόλμησαν επίθεση, η οποία κατεπνίγη εν τη γενέσει της από το εξαίρετο ελληνικό πυροβολικό.
Στον παραλιακό τομέα, οι Ιταλοί, αφού κατέλαβαν την Ηγουμενίτσα, προήλασαν νοτιότερα, χωρίς να επιτύχουν επαφή με τα ελληνικά τμήματα που έπαιρναν θέσεις στον Αχέροντα. Τμήμα ωστόσο της Ηγουμενίτσας πυρπολήθηκε από τους Ιταλούς και τους Αλβανούς.
Οι Ιταλοί πάντως δεν είχαν ακόμα παντελώς απογοητευθεί. Έτσι, την 7η Νοεμβρίου εξαπέλυσαν την σοβαρότερη ίσως επίθεσή τους κατά της τοποθεσίας Καλπακίου. Οι προσπάθειές τους επικεντρώθηκαν και πάλι κατά της Γκραμπάλας και της Ασσόνισας. Οι πρώτες ιταλικές επιθέσεις αποκρούστηκαν μάλλον εύκολα και με σοβαρές για τους Ιταλούς απώλειες.
Το βράδυ, όμως, νέα ιταλική επίθεση, υποστηριζόμενη από σφοδρά πυρά πυροβολικού, κατόρθωσε να ανατρέψει τα ελληνικά τμήματα στην Γκραμπάλα και να καταλάβει μέρος του υψώματος.
Σχεδόν αμέσως εξαπολύθηκε αντεπίθεση δύο ελληνικών λόχων, υπό τον ταγματάρχη Πανταζή. Με τη λόγχη και τις χειροβομβίδες, φωνάζοντας «Αέρα», τα ελληνικά τμήματα ξεχύθηκαν στη γυμνή βουνοπλαγιά. Ακολούθησε πραγματικά μάχη εκ του συστάδην. Οι αντίπαλοι πιάστηκαν στα χέρια. Πολεμούσαν ακόμα και με τα χέρια, ακόμα και με τα δόντια.

Στο τέλος όμως οι Ιταλοί λύγισαν. Οι Έλληνες φάνηκαν πολύ καλύτεροί τους. Τουλάχιστον 46 νεκροί Ιταλοί καταμετρήθηκαν. Άλλοι 7 αιχμαλωτίστηκαν. Στα χέρια των Ελλήνων έπεσαν επίσης 5 όλμοι, 3 πολυβόλα, 4 οπλοπολυβόλα, τυφέκια και πυρομαχικά.
Οι Ιταλοί ανήκαν στο περίφημο 47ο ΣΠ, το λεγόμενο «Σύνταγμα Θανάτου». Οι Έλληνες είχαν 9 νεκρούς και 29 τραυματίες. Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν και ο ανθυπολοχαγός Νίκος Χατζόπουλος, ένας πραγματικός Έλληνας. Πρώτος όρμησε στη φωτιά, επικεφαλής των ανδρών, εμψυχώνοντάς τους και δίνοντάς τους το παράδειγμα της αυτοθυσίας. Ολόκληρο το 15ο ΣΠ τον έκλαψε.
Η επίθεση αυτή αποτέλεσε το κύκνειο άσμα της ιταλικής επίθεσης κατά της τοποθεσίας Καλπακίου. Η ελληνική άμυνα συνέτριψε τις ιταλικές δυνάμεις και, πάνω από όλα, την ιταλική αλαζονεία.

Η νίκη του Καλπακίου είχε εξαιρετική σημασία. Πέραν του ότι ματαίωσε σε καθαρά στρατιωτικό επίπεδο την απόπειρα διείσδυσης των Ιταλών στο ελληνικό έδαφος, είχε και τεράστιο ψυχολογικό αντίκτυπο και στα δύο στρατόπεδα, αλλά και στον κόσμο ολόκληρο.

Η ήττα στο Καλπάκι αποτέλεσε εξαιρετικά δυσάρεστη έκπληξη για την ιταλική ηγεσία, πολιτική και στρατιωτική. Η σιγουριά των Ιταλών για έναν γρήγορο, «ευχάριστο» πόλεμο, διαψεύστηκε, με τραγικά μάλιστα αποτελέσματα. Η νίκη έστεψε τα Ελληνικά Οπλα.
Ο Ιωάννης Μεταξάς στο άκουσμα της νίκης πήγε και προσευχήθηκε μόνος του στο παρεκκλήσι της Μητρόπολης. Το ΟΧΙ που είπε, είχε γραφτεί και με το αίμα των εχθρών της Ελλάδας.

Τμήμα ιστορικών αφιερωμάτων defencenet.gr με στοιχεία από το περιοδικό “ΠΟΛΕΜΟΣ & ΙΣΤΟΡΙΑ”.